

Kaffeodlingar i Etiopien

I Oromia, Etiopien, odlas mycket av det etiopiska kaffet som importeras till Sverige. De varma och fuktiga skogarna är rika på **biologisk mångfald** med skuggande träd och andra växter som skapar en livlig miljö full av fåglar och apor. Den biologiska mångfalden är viktig både för kvaliteten på kaffet och för ekosystemet.

Kaffet odlas bäst på höjder mellan 1800 och 2000 meter där **vulkaniska jordar** ger en unik smak. Oromia Coffee Farmers Cooperative Union (OCFCU), Etiopiens största **kaffekooperativ**, kopplar ihop mellan 300 och 400 kaffeodlingar, varav en del är ekologiskt certifierade.

Kooperativen arbetar för att förnya **kaffebeståndet**, då äldre träd ger mindre skörd. Kaffet odlas huvudsakligen i trädgårdar eller i skogar med en hög andel skuggträd som bidrar till hållbarheten och skördens kvalitet. Dessa träd och andra växter ger ytterligare produkter som kryddor och medicin, och hjälper till med **jordförbättring**. Att odla på detta sätt bidrar också till den biologiska mångfalden då variationen av växter är bra för en variation av djur. En stor variation i ekosystemet bidrar också till att minska mängden **skadedjur** då deras naturliga fiender också finns runt odlingarna.

I byn Oro Batala visar ett par kaffeodlare hur de odlar kaffe tillsammans med andra växter som avokado, mango och bönor, vilket skapar ett robust system mot sjukdomar och klimatförändringar. Den stora mångfalden av kaffesorter i Etiopien bidrar också till dess motståndskraft och hållbarhet då de blir mindre sårbara för sjukdomar och angrepp. Bara i Oromia finns det 130 olika sorters kaffe som alla är motståndskraftiga för olika miljöer, sjukdomar och skadedjur.

Så här kan skogen vid en kaffeodling se ut.

Ekologiska odlingar undviker kemiska **bekämpningsmedel** och **konstgödsel**, och konsumenterna uppmanas att betala för de mer hållbara produkter som levereras. Odlarna får vanligtvis en låg ersättning för sin kaffefrukt, men certifierat ekologiskt kaffe ger lite mer betalning. Vid kooperativet Kilesa Metonisa betonas vikten av att förnya kaffebeståndet och förbättra odlingskunskaperna.

Det finns planer på att bygga ett **kafferosteri** och sälja kaffet direkt till uppköpare för att mer av pengarna ska gå direkt till odlarna. Att stödja dessa metoder är avgörande för att öka kaffets hållbarhet för människor och natur.

De ljusa kaffebönorna kvalitets-säkras innan de ska rostras. Det är först då de blir mörkbruna.

Begrepp	Förklaring
biologisk mångfald	En variation av landskap, ekosystem och arter inom ett område.
vulkaniska jordar	Jorden runt vulkaner har ofta ett högt näringsinnehåll och är bra för att odla.
kooperativ	En grupp som samverkar, arbetar tillsammans. Exempelvis kan flera odlare bilda ett kooperativ.
bestånd	Samling, används ofta om djur och växter, t.ex. ”Sveriges älgbestånd” betyder alla älgar i Sverige.
jordförbättring	Att jorden blir näringsrik, låter luft cirkulera till rötterna och kan hålla kvar vatten.
skadedjur	Djur som förstör odlingar, ofta insekter.
bekämpningsmedel	Vätskor som sprejas på växter för att bli av med skadedjur och vissa sjukdomar.
konstgödsel	Gödsel som tillverkas i fabrik, inte av djurbajs.
kafferosteri	Kaffebönor måste rostras innan de kan malas och bli kaffe. Detta görs i ett rosteri.

Källa text och bild: [Ekologiskt kaffe ger mångfald i Etiopien – Naturskyddsföreningen](#)

Foto bild 1 och 2: Karin Höök

Kakao i Västafrika

Kakao- och chokladindustrin är omfattande och har flera miljö- och sociala problem. Kakaoträdets frukter innehåller kakaoböner, som används för att producera kakao och choklad. Kakaoträdet som ursprungligen kommer från Amazonas odlas nu främst i Västafrika, särskilt i Ghana och Elfenbenskusten. Trots **industrins** stora omsättning på över 100 miljarder dollar (ca 1 100 miljarder kronor) om året, lever många kakaodlare i extrem fattigdom och tjänar mindre än en dollar (ca 11 kr) per dag.

Regnskog i tropiska klimat har en väldigt hög **biologisk mångfald** med växter, svampar och djur. Men odlingen av kakao är förknippad med omfattande avskogning. I Ghana och Elfenbenskusten har stora delar av regnskogen försvunnit på grund av kakaoodlingar, vilket leder till förlust av den biologiska mångfalden och påverkar klimatet negativt.

Avskogning i dessa områden bidrar till cirka 10 procent av de **globala** koldioxidutsläppen och är den största orsaken till förlusten av biologisk mångfald på land.

Användningen av **bekämpningsmedel** i industriella kakaoodlingar är ett annat stort problem. Dessa odlingar besprutas ofta med extremt giftiga kemikalier, varav några är förbjudna inom EU. Många odlare saknar skyddsutrustning och utsätts för farliga kemikalier, vilket påverkar deras hälsa. Besprutningen påverkar också insekter och den naturliga pollineringen negativt.

Barnarbete är utbrett inom kakaoproduktionen, särskilt i Ghana och Elfenbenskusten. Enligt en undersökning från 2020 arbetar cirka 1,6 miljoner barn inom kakaoodlingar i dessa länder. De utför tungt och farligt arbete med låga löner. Detta är ett resultat av den utbredda fattigdomen bland kakaodlarna, de har helt enkelt inte råd att skicka sina barn till skolan.

En kakaofrukt med frön inuti. Det vita höljet kommer tas bort och inuti finns det vi kallar kakaoböna som sedan kan bli choklad.

Klimatförändringar hotar framtida kakaoodlingar. Kakaoträden är känsliga för klimatförändringar och de nuvarande odlingsområdena förväntas bli varmare och torrare, vilket kan leda till ytterligare avskogning i jakten på nya odlingsmarker. Denna cirkel förvärrar klimatförändringarna ytterligare genom utsläpp av koldioxid vid avskogning som gör klimatet ännu varmare.

För att minska påverkan på miljön och stödja **etiska** arbetsförhållanden rekommenderas konsumenter att välja ekologiskt och Fairtrade-märkt choklad och kakao. Märkningarna säkerställer att produkterna är producerade utan kemiska bekämpningsmedel och att odlarna får rättvist betalt, vilket också motverkar barnarbete. Att undvika chokladprodukter som innehåller palmolja är också bra, då palmolja ofta är förknippad med regnskogsavverkning och brott mot mänskliga rättigheter.

Begrepp	Förklaring
industri, industriell	Massproduktion av en vara, till skillnad från småskalig produktion.
regnskog	Ofta tropiska skogar där det kommer mycket regn under året. Regnskogar har ofta hög biologisk mångfald.
biologisk mångfald	En variation av landskap, ekosystem och arter inom ett område.
avskogning	Skogen skövlas och blir t.ex. åkermark istället.
globala	Något som sker över hela jorden.
bekämpningsmedel	Vätskor som sprejas på växter för att bli av med skadedjur och vissa sjukdomar.
etiska	Rättvisa, bryter inte mot mänskliga rättigheter.

Källa text: [Kakao och choklad – allt du behöver veta – Naturskyddsföreningen](#)

Källa bild: USAID Digital Development, [Digital Inclusion in the Peruvian Amazon – Wikimedia Commons](#)

Palmolja i Sydostasien

Palmolja utvinns från oljepalmens frukter. Den odlas främst i Indonesien och Malaysia, som tillsammans står för 85 procent av den globala produktionen. Det fuktiga, tropiska klimatet som oljepalmen trivs i har en stor variation av växter, djur och svampar vilket kallas för en hög **biologisk mångfald**.

Historiskt sett har palmolja varit en viktig handelsvara. Redan på 1400-talet använde västafrikanska bönder oljepalmer för att tillverka tvål och mat. På 1900-talet blev palmoljan viktig för europeiska kolonialmakter. Det ledde till en ökad odling i kolonier som Malaysia och Indonesien. Produktionen fick ytterligare ett uppsving på 2000-talet när palmoljan fick ersätta de ohälsosamma transfetterna. Palmolja används i en mängd olika produkter, från livsmedel som kakor och choklad till hudvård och biobränslen.

Frukterna från oljepalmen som ska pressas till olja.

Trots dess popularitet orsakar produktionen av palmolja allvarliga miljö- och människorättsproblem. Särskilt i Indonesien och Malaysia är avskogning ett stort problem. Där skövlas **regnskog** för att ge plats åt palmoljepantager. Detta leder till en förlust av den biologiska mångfalden och påverkar klimatet negativt.

Användningen av bekämpningsmedel i de stora palmoljeodlingarna är också problematisk. Farliga kemikalier används utan tillräcklig skyddsutrustning för arbetarna. Det påverkar både hälsan hos arbetarna och de växter och djur som finns i närheten. Detta kan bland annat störa den naturliga pollineringen av grödorna.

Regnskog som har skövats för att ge plats åt oljepalmer i Indonesien.

Palmoljaproduktionen påverkar också de lokala samhällena negativt. Jordbruksmark för matproduktion minskar när marken istället används för palmoljaplantager. Detta orsakar konflikter om mark och försämrar möjligheterna till försörjning för lokala bönder.

Småproducenter utgör cirka 40 procent av produktionen, men många av dem är beroende av stora företag och därför begränsas de av vad de stora företagen vill.

Forskning visar att palmolja i biodiesel kan ha en större klimatpåverkan än fossila bränslen, eftersom odlingen leder till utsläpp av växthusgaser och förlust av torvmarker. Detta gör att palmolja inte kan ses som ett hållbart alternativ till fossila bränslen, trots att fossila bränslen behöver fasas ut.

För att påverka produktionen av palmolja positivt kan konsumenterna välja ekologiskt och certifierat hållbara produkter, och ställa frågor till butiker och företag om ursprunget och produktionsmetoderna för palmoljan i de produkter de köper. Ekologisk palmolja är en liten del av den totala produktionen och innebär odling utan kemiska bekämpningsmedel, men storskaligheten och tidigare markanvändning problematiserar även denna metod.

Orangutanger på Borneo är en av de arter som hotas av skogsskövlingen.

Begrepp	Förklaring
biologisk mångfald	En variation av landskap, ekosystem och arter inom ett område.
regnskog	Ofta tropiska skogar där det kommer mycket regn under året. Regnskogar har ofta hög biologisk mångfald.

Källa text och bild: [Palmolja – allt du behöver veta – Naturskyddsföreningen](#)

Vaniljodling på Madagaskar

Vanilj är en av de mest eftertraktade kryddorna i hela världen, det är bara saffran som är dyrare. Den odlas främst i Madagaskar, där regionen Sava är världens ledande vanilj-område. Trots att vanilj har gjort området rikt, bor många fortfarande i enkla plåthus och det finns mycket kriminalitet och våld. Madagaskar står för 70–80% av den globala vaniljproduktionen, och priset på vanilj har skjutit i höjden på grund av brist och ökad efterfrågan från stora livsmedelsföretag som vill använda naturliga smaker.

Eftersom vaniljens pollinatörer inte finns på Madagaskar krävs det noggrann **handpollinering** för att de ska få frukt, en grön vaniljböna. När bönorna mognat plockas de och torkas i solen tills de är svarta och ihoptorkade, det tar över en månad. Sedan är de redo för försäljning. Detta är ett intensivt arbete och odlingen går inte att automatisera, allt måste göras för hand. Det gör att vaniljen är extra känslig för variationer i marknaden.

Skräckexemplet inträffade 2003, när priset på vanilj ökade vilket ledde till att många konsumenter och företag började använda sig av syntetiska alternativ. Till slut sprack ”bubblan” av stigande priser och vaniljen blev istället väldigt billig. Detta ledde till att många odlare tvingades överge sina fält. De senaste 15 åren har priset på vanilj ökat igen: från 25 dollar (275 kr) per kilogram till över 600 dollar (6600 kr) under 2024. Den stora efterfrågan kommer bland annat från enorma internationella livsmedelsföretag som Nestlé och Kellogg’s, som söker naturliga smaker istället för syntetiska. Det ökade priset och en cyklon som förstörde odlingarna har lett till en brist på vanilj.

Priserna på vanilj påverkar även andra priser på Madagaskar. När priserna på basvaror som ris stiger, påverkas befolkningen negativt och regeringen har ibland behövt ingripa. Exportörerna ser en möjlighet för **vaniljindustrin** att växa, men de osäkra priserna gör att det är svårt att förutse framtiden.

Färdigtorkade vaniljbönor, redo att säljas.

Stölder av vanilj är vanliga, och bönder vaktar sina odlingar dygnet runt. Ofta beväpnar de sig med machete och andra vapen för att skydda sina skördar.

Bönorna märks med odlarnas initialer för att kunna spåras om de blir stulna.

Många odlare skördar också för tidigt för att undvika att bli bestulna, vilket leder till att omogna bönor säljs. Detta sänker den totala kvaliteten på produkten. Dessutom finns en oro för att de höga priserna kan leda till en instabil marknad.

Madagaskar fortsätter att vara den främsta producenten av vanilj, men utmaningarna är många. Höga priser, osäker kvalitet och hotet om stölder gör att framtiden för vaniljodlarna är osäker. Trots detta, med rätt stöd och investeringar, kan regionen fortsätta att vara ledande inom vaniljproduktionen.

En blommande vaniljorkidé.

Begrepp	Förklaring
handpollinering	Metod för att överföra pollen manuellt från en blomma till en annan, kan göras med verktyg som en borste eller genom att skaka blommor för att frigöra pollen.
industri, industriell	Massproduktion av en vara, till skillnad från småskalig produktion.

Källa text: [Madagaskars svarta guld – vaniljpriset rekordhögt i sommar | Svenska Yle](#)

Bild 1, vaniljstång, foto: Kaspar Björkman, [yle.fi](#)

Bild 2, vaniljorkidé, foto: Malcolm Manners, [Vanilla planifolia – Wikimedia Commons](#)